

שמדובר כאן באופנים שאין בהם 'חזקה דרבא', כגון שאין שנותיה ידועות, (אלא שבזה לא ברור אם מועילים סימנים - ע' מ"מ אישות ה), או באופן אחר. - ע' בתוס' להלן קנ"ד. (קובץ שעורים)

בענין 'חצי דבר' - ע' ב'אור שמח' - ריש הלכות סוטה; חדושי הגרנ"ט כאן; קובץ שעורים - ריש פסחים; קהלות יעקב - סנהדרין י"ט.

דף נז

'אתא אחוה דהאי דקאי וחד אחרינא לאססהודי אחתימת ידיה דאידיך... הכא נפיק נכי ריבעא דממונא אפומא דאחי' - יש מן הפוסקים הראשונים שכתב, שעדי קיום הקרובים למלוה ולוה - כשרים. (והובאה שיטה זו בשו"ע חו"מ מו"ט. אם כי רוב הראשונים חולקים על כך, וכן נקטו הפוסקים לעיקר - לפסול). אחת הראיות שהביאו כנגד שיטה זו - מסוגיתנו, שמבואר כאן שקרובים פסולים לקיום שטרות, כשאר עדיות שבתורה.

וב'קצות החשן' (שם סק"ד) יישוב שיטה זו (עפ"י כנה"ג בשם תשו' הגאונים), שלא הכשירו אלא כשעד אחד קרוב והאחד רחוק, אבל אם שניהם קרובים - פסול אף לשיטה זו. ואף כאן, כיון שיותר ממחצית העדות נעשית על ידי קרובים - לא הכשירו.

וב'נתיבות המשפט' (שם) דחה מעיקרא את ההוכחה מכאן, שודאי עדים הקרובים זה לזה פסולים אף בקיום שטרות, ואינו ענין לעדים הקרובים למלוה וללוה.

ובאור מחלוקתם, אם שייך להשוות קורבת העדים זל"ז לקורבתם עם בעלי השטר - ביסוד גדר ההכשר שהכשירו קרובים (לשיטה זו) בקיום שטרות; אם משום שהיא עדות דרבנן לכך הקלו להכשיר פסול קורבה, ואם כן, אין חילוק מי קרוב למי, שהכל הוא פסול קורבה. ואולם ה'נתיבות' הבין שבעצם אין מקום לחלק בין פסול קורבה לשאר פסולי עדות, אלא שהקלו בקיום השטר להחשיב את העדות על החתימה ולא על החותמים, שאינה אלא עדות על כתב היד, ולכן סבר שאינו ענין כלל לעדים הקרובים זל"ז. (עפ"י שעורי ר' שמואל רוזנבסקי - גטין ה. ובוה באר את שאר דברי הקצות והנתיבות (וב'משובב') שם - אודות הראיה מלהלן קנט).

(ע"ב) 'הכא בחצר השותפין עסקינן, דבהעמדה כדי לא קפדי' - הר"י בן מגאש, ותלמידו - הרמב"ם (שכנים ה,ה) מפרשים, שאין המשנה מדברת על חזקת ג' שנים עם טענה על בעלות בגוף הקרקע, אלא על חזקת שימוש העמדה לדברים אלו, שבכך שאחד מן השותפין משתמש בחצר המשותפת באופן מסויים, ללא מחאת השותף האחר - החזיק בשימוש זה, וחברו מחל על הדבר. ודוקא בחצר השותפין, אבל אדם זר, אפילו העמיד בהמתו ועשה לה מחיצה - אינה חזקה, שאין זה אלא דרך שאלה, שאם לא תאמר כן, אין לך אדם שמשאיל מקום לחברו. ואולם, אם השתמש שם ג' שנים מיום ליום, וטוען טענה על גוף הקרקע - מועילים שימושים אלו, שאדם מקפיד עליהם, להיות חזקה על הקרקע. (כמו שפסק הרמב"ם בהל' טוען יב"ד. - עפ"י שו"ת הריב"ש רמח)

'... ואיכא דקפדי ואיכא דלא קפדי, גבי ממונא לקולא...' - כמה מן האחרונים הבינו בדברי הרשב"ם, שבספק אם מקפיד אם לאו - מותר להשתמש שם, כי ספק ממון להקל. ואף על פי שיש כאן ספק באיסור גזל, תחילה אנו דנים על גדרי המשפט ודין הממון, האם בספק כזה יש זכות

לשותף בהשתמשות זו לעצמו שאין צריך לשלם לו עבורה. ואיסור גזילה אינו חל אלא לאחר שנפסק הדין מבחינה משפטית. (כן באר בשערי ישרה,א (כשיטת התומים, כה). וכן הבין בקובץ שעורים את דברי הרשב"ם, אלא שנשאר ב'צ"ע' בטעמו של דבר, והלא כאן הספק אינו בזכויות ממוניות אלא בעצם איסור השימוש, ומה טעם ספק איסור גזל קל משאר איסורים. וע' בהגהות ר' גדליה לפשיץ כאן).

ואולם יש שהבין מפירוש רשב"ם, שודאי אין להתיר להשתמש בממון חבירו מספק, אלא הכוונה רק לענין שתועיל החזקה. – כלפי זה יש לילך לקולא, ויכול השותף השני לטעון כנגד המחזיק, לכך לא מחיתי, כי אני מן האנשים שאינם מקפידים. (כן באר בחדושי הגר"ר בענגיס ח"ב לו. וכן משמע מדברי רבנו גרשום. והוסיף הגרש"ק ב'שערי ישרה' שם, שהרשב"ם לא נוח לו לפרש כר"ג, והוצרך לומר שמותר לו השימוש, כי אם היה אסור להשתמש, שוב יש כאן חזקה, שאע"פ שאינו מן המקפידים בעצם השימוש, אבל על השתמשות כזאת המוכיחה על חזקה, כולי עלמא קפדי. ולכן מפרש שהותר לכתחילה להעמיד.

וע"ע במה שהעירו הרש"ש כאן והטו"א במגילה ח – על משמעות דברי הרשב"ם שהרי זה כהפקר כלפי השותפין, והלא אין 'הפקר' אלא כשהפקיר לכל העולם. וע' בקוב"ש, באיה"ש ובברכ"א כאן, ובחדו' הגר"ר שם, ובמובא ביוס"ד – ב"מ ל, על גדר נתינת רשות שימוש).

'ועוצם עיניו מראות ברע' – אמר ר' חייא בר אבא: זה שאין מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה. היכי דמי, אי דאיכא דרכא אחריתא, רשע הוא? אי דליכא...' – המהרש"א באר שאין הקושיא על הכתוב עצמו, שאפשר להעמידו כשיושב ודבר ערוה הולך לפניו, ואף על פי שאינו מתכוין לכך, יש לו לעצום עיניו. אבל על מה שהעמיד כשהולך על שפת הנהר, קשה, אם יש לו דרך אחרת, רשע הוא בעצם הליכתו שם, ולא די בעצימת עיניו. ואולם בספר 'משמרות כהונה' (לרבי אברהם הכהן זצ"ל, מתונים) דייק מדברי הרשב"ם שיש כאן קושיא גם על הכתוב בעצמו, שאם ביושב ועוצם הוא מדבר, ודאי אם לא עצם עיניו – רשע מיקרי, ומדיוק הכתוב משמע שאינו לא רשע ולא צדיק. (ובחדושי הנצי"ב כתב שמה'נמוקי יוסף' משמע שזו לבדה היא שאלת הגמרא, 'רשע הוא? ומן המקרא משמע שאינו לא צדיק ולא רשע. והוסיף הנצי"ב שלפירוש, אינו בגדר 'רשע' אם מביא עצמו לידי נסיון, שלא כלפירוש הרשב"ם).

– זה שאמרו **'דליכא דרכא אחריתא, רשע הוא'** – אף על פי שאפשר לו שלא ילך כלל, וגם אם נצרך לעבור שם לצורך פרנסתו ושאר צרכיו, הלא אונס-ממון אינו נחשב 'אונס' לדחות איסורין – וצריך לפרש, כיון שהאיסור הוא רק משום חשש שיבוא לידי הרהור, ראוי לסמוך על עצמו שיסיח דעתו, כאשר יש צורך לו בהליכתו שמה לצורכי פרנסתו, אבל כשאין לו צורך, כגון כשיש לו דרך אחרת, או שהולך רק לטייל – אין לו לסמוך על עצמו שיסיח דעתו. ומסתימת הגמרא יש מקום לשמוע שאפילו כאשר אינו בטוח שלא יבוא לידי הרהור – מותר, כשאין דרך אחרת. אבל אין הדבר ברור, וצריך עיון לדינא. ואמנם, אם סובר שיותר נוטה שלא יבוא בזה להרהור – מותר לילך לפרנסתו ולשאר צרכיו כאשר אין דרך אחרת. **'... וברחובות שבעוה"ר הולכות פרוצות הרבה, שהוא דבר שאי אפשר לאסור, צריך להשתדל בכל האפשר שלא להסתכל. והעיקר להסיח דעתו מכל הרהור. ומסתבר שברחובות הוא דבר נקל להסיח דעתו משום שטרוד בהליכתו שלא יזקק ושללא יזיק. אבל בכל אופן אי אפשר לאסור דבר שאין יכולין לעמוד בה.'** (מתוך שו"ת אגרות משה אה"ע ח"א נו).

וע"ע במש"כ ה'חפץ חיים' בהל' איסור לשה"ר כלל ו – ב'באר מים חיים' אות יד.

'חלוק של תלמיד חכם, כיצד? כל שאין בשרו נראה מתחתיו' – הרמב"ם (דעות ה,ט. ובכס"מ) פרש שלא יהא בשרו נראה מתחת מדיו, כמו בגדי פשתן הקלים ביותר שעושים במצרים. (וכן פרש המאירי, ועוד. וע' במה שהעיר בספר 'נפש חיה' (מרגליות) – או"ח ב,א).

'אלו דברים שיש להן חזקה...'

היה מעמיד בהמה – אם נתן אדם מעמד וחשיבות ל'בהמה' – לנפשו הבהמית, בחצר – בעולם הזה המכונה חצר ופרוזדור לטרקלין. וכן אם שם לעיקר את התנור, ריחים, וכיריים – עניני אכילה, ומגדל תרנגולים – מפנק גופו בתאוות, ומטפחן, ולא שם להם גדר וגבול, וזבלו ה', מונח מושלך בחצר. – אינה חזקה. בדרך זו לעולם לא תקבל נשמתו חיזוק לעבודת בוראה. אבל, עשה מחיצה לבהמתו – הציב סייג ורסן בעד הבהמיות שבקרבו. וכן לתנור וכן לכירים וכן לריחים. ועוד זאת, הכניס תרנגולין לתוך הבית – שעשה את צרכיו הגשמיים ככלי ואמצעי לעבודת ה', בחינת 'בכל דרכיך דעהו', ועשה מקום לזבלו עמוק שלשה – הרחיק המותרות ממנו וטמנן עמוק באדמה, עד שאין ה'כלב יכול לחפש אחריו' – הוא היצר הרע. – הרי זו חזקה. – זו הדרך לחיזוק נשמתו לעבודת ה'. (עפ"י 'אור פני משה')

'שלחן של תלמיד חכם כיצד? שני שלישי גדיל ושליש גלאי ועליו קערות וירק' – הכוונה, שת"ח ניכר במאכלו בנקיות ובהסתפקות, שאינו עורך את כל שלחנו אלא ב' שלישים ממנו, ומניח עליו קערות שאינן מאוסות כקדירות. ודי לו בעלי ירק. וכן מקפיד על מאיסת האוכלין ששוהים תחת המטה, כדלקמן. (עפ"י מהרש"א. וזו לשון הרמב"ם ז"ל (דעות ה): 'ת"ח לא יאזן גרגין אלא אוכל מאכל הראוי להברות גופו, ולא יאכל ממנו אכילה גסה, ולא יאזן רודף למלאת בטנו... אבל החכם אינו אוכל אלא תבשיל אחד או שנים, ואוכל ממנו כדי חייו ודיו').

על כוחם של ראשונים ודרך לימודם

'... הענין הוא עפ"י מה שהשריש לנו רבנו הק' זצ"ל, (רבי אברהם מסוכטשוב, בעל האבני נור) מה שקיבל ממקור החכמה והתבונה, פהקדוש, חמיומרן הקדוש הגאון האלהי וכו' מקאצקז"ע, בענין גודליקרת דבריה הראשונים ז"ל, שאינן רשות לאחרונים לסתור דבריהם אפילו במקום שנראה לפי דעתנו סתירה וקושיא מפורשת על דבריהם מה ש"ס, שאינה טעם מפני שמסתמא גם מהם לא היה זאת בעולם, כילבם היה כפתחו של אולם, אלא שלרוב פשיטת הדבר לא היה הדבר כדאי אצלו להזכירו.

כזה אינו, שלפעמים אנו רואים שכמה גדולי הדורות שריתורה עמדו בתמיהה על דבריהם ולא מצאו אנשי חיל ידיהם, ובכגון דא לא שייך כלל לומר שאצלם היה הדבר פשוט כל כך עד שלא היה מהצורך להזכירו, ובודאי אם היה עולה על דעתם הערה זו היו מדברים ממנה. אך הענין הוא, לפי שהראשונים ז"ל בכח גודל קדושתם, זכו להשגה גדולה עד שהשכל שלהם ממששכל התורה, כנודע, על כן, אם היה באמת איזוסתירה לדבריהם מן התורה, לא היה השכל שלהם מקבל בשום אופן דבר זה לנכון ואמת, והיה עולה בעל כרחם איזופירכא על הדבר במוחם, יענשגם שכלם היה השכל התורה העצמו. וכיון שאחר העיון שלהם נשאר בהם צלם לנכון, בהכרח שהדבר אמת על פי התורה, וצריכים אנו רק יגיעה לזכות להשגת אור התורה למצוא הישוב.

(מתוך ספר 'אבות הדשא' – בלקוטים שבסוף ח"א, מדברי תלמידו הרב ר' צבי יהודה ממלוך ז"ל מקאליש).